“DEĞİŞİM SÜRECİNDE İSLAM” İSİMLİ KİTAPTAN

MARKSİZM VE KAPİTALİZM KARŞISINDA İSLAM[1]

Gelişmekte olan milletler olarak bizler normalde sadece şu iki öncü tecrübeden esinlenmeye çalışmaktayız; Doğu'da komünizm, Batı'da kapitalizm. Başka bir çıkar yol olabileceğini hemen hemen hiç düşünmeyiz bile; öyle ki bu iki deneyimin de faydasız olduğu kanısına varırsak hemen ikisinin arasında bir çözüm arayışına girer ve uygun bir terkip vücuda getirme uğraşı içerisine dalıveririz.

Bu iki sistem yerine İslam'a bakmış olsak, onun ilericilik ve çağdaşlığında bunlardan kat be kat üstün bir fikir ve hakikat kaynağı bulacağımız kesindir. Bazı durumlar var ki bilimsel sosyalizm kapsamında yepyeni olduğunu farz ettiğimiz her şey bundan 13 asır evveli dahi İslam içinde mevcut sıradan konulardı. İslam, daha ilk zamanlarından itibaren fırsat eşitliği ilkesini, bireye asgari ihtiyaçlarının garanti edilmesi ve bireyin kâr etme özgürlüğüyle toplumun hakları arasında bir denge kurulması lüzumunu özel ve kamu mülkiyet prensibini (özel ve kamu sektörleri), ekonomide devlet müdahaleciliği ilkesini -ki biz bunu bugün güdümlü ekonomi olarak adlandırıyoruz-, ve fukara ve mağdurun çıkarına olarak sömürücülerin servetlerinin müsaderesi ilkesini hep savunagelmiştir.

İslam sınıf ayrımına karşıdır ve servetin belirli sayıdaki zenginlerce paylaşılmasını yasaklar.

"Ta ki (o mallar) içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir devler olmasın" (Haşr. :7)

İslam'da üstünlük zenginliğe değil, takvanın derecesine göredir.

"Allah kalında en değerliniz, O'na karsı gelmekten en çok sakınanınızdır" (Hucûrat. 13).

"Allah, şeklinize ya da servetinize değil, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar" (Hadis-i şerif).

"İnsanlar bir tarağın dişleri gibi eşittirler; Arap olanın Arap olmayana karşı takvası dışında hiç bir üstünlüğü olamaz" (Hadis-i şerif).

İSLAM, KAYNAKLARIN AŞIRI DENGESİZ DAĞITILMASINA KARŞIDIR. Lükse ve rahat tutkusuna karşı çok sayıda ayet mevcuttur:

"Zulmedenler ise kendilerine yerilen refahları peşine düşüp şımardılar ve suç işleyen (insanlar) olup çıktılar" (Hud. 116).

"Sonunda şımarık varlıklılarını azabla yakaladığımız zaman feryad ederler "(Mü'minun, 64)...

Bütün bunlara rağmen, belli kısıtlamalara riayet etmesi şartıyla İslam zengin insanın karşısında değildir.

"Muttaki zenginlere karşı hiçbir itirazımız yoklur" (Hadis-i şerif).

"Evet, adil kulu adil servet" (hadis-i şerifi.) "Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı, onu verirlerdi" (Zariyat. 19).

Hayatın idamesi için gerekli bütün asgari ihtiyaçlar herkes için garanti edilmelidir.

"İnsanlar şu üç şeyde ortaktırlar: Su, otlak ve ateş" (Hadis-i şerif).

TOPLUMDA YİYECEK BULAMAYAN TEK BİR FAKİR DAHİ MEVCUTSA, ZENGİNİN SERVETİ GAYRİ MEŞRUDUR.

" Komşusu açken tok yatan bizden değildir." (Hadis-i Şerif)

"İhtiyacından fazlaya sahip olan ihtiyacı olana versin" (Hadis-i şerif).

Ekonomiye devlet müdahalesinin örneklerini Hz. Ömer İbn el-Hattab (radiyallâhü anh) zamanında gördük...

Ömer (radiyallâhü anh), akınlarda fethedilen ganimet toprakları paylaşmak isteyen müslumanlara izin vermemiş, bu toprakları tüm toplumun malı olarak kabul etmiştir. Aynı şekilde vakıfların, madenlerin ve yeraltı zenginliklerinin özel mülkiyetine, bunların kamu sektörünün yönetimi altında olması gerektiği gerekçesiyle karşı çıkmıştır.

Hz Ömer (radiyallâhü anh), etin kıt olduğu dönemlerde, arka arkaya iki gün alınıp tüketilmesini

---

[1] (Yazar) MUSTAFA MAHMUD - 1921- ' -Tanta’ da tamamladığı ilk ve orta öğreniminden sonra. Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi ve mezun okluktan sonra 1952'den 1966 ya kadar mesleğini Kahire’de icra etti. 50'li yılların sonlarından itibaren din ve çağdaş meseleler hakkında yazılar yazmaya başladı; bugün profesyonel yazarlık ve manevi danışmalık yapmaktadır. Bu yazı. El Marksiyye ve'l-lslam (Marksizm ve İslam) Kahire. Dar al-Maarif. 1975'den alıntıdır. Sh. 66-79.

yasaklamış ve yasağı ihlal edenlere de bir inek memesiyle vurarak

"Şimdi artık miden iki gün için kapalı kalacak" demiştir.

Hz. Ömer, tekel altına sokulan malları tekelcilerden az bir bedelle zorla salın almış ve halka zarar verebilecek aşırı fiyatlandırmaları önlemek için kimi malların fiyatlarını bizzat belirlemiştir...

Ebu Zer el-Gıfarî radiyallâhü anh bir toplumda kendi İhtiyaçlarını karşılayamayan tek bir İnsan bulundukça, zenginlerin servetinin bir süs mesabesinde olduğunu söylemiştir.

İslam'da kamu mülkiyeti kadar, özel mülkiyet de dokunulmazlığı söz konusudur.,

"Bütün müslümanların kan, namus ve servetleri dokunulmazdır" (Hadis-i Şerif).

Kamu mülkiyetini ihlal edenin olduğu gibi, özel mülkiyete el uzatanın da elİ aynı şekilde kesilir....

İslam'da biçimsel (formel) mantıkla diyalektik mantık birleşik haldedir (Biçimsel mantık Aristo'ya aittir ve mevcut varlıkların sürekliliğinden bahseder; öyle ki, bugün bir ağaç olan şey yarın da bir ağaç olarak kalacaktır. Diyalektik mantık ise Hegel'ci mantıktır ve mevcut varlıkların sürekli değişim içerisinde olmalarından dem vurun buna göre mevcut bütün varlıklar kendi yıkımına yol açacak tohumu da bünyesinde taşırlar). Bu iki çeşit mantıktan biri sürekliliği, diğeri ise evrim fikrini savunur. İslam değişmez naslara bağımlılık ile ondan türetilmiş dallar, ayrıntılar (füru') ve uygulamalarda (ki biz buna gelişme diyoruz) kişisel yorumu (içthad) birbiriyle yoğurur.

İslam, içtihadla ortaya konulmuş kuralların, zaman ve mekan değişiklikleri sonucunda değişebileceğini savunur. Bu isbat ve delil farklılığı değil, hukukçuların deyimiyle **"zaman ve mekan farklılığadır. Hadis- Şerifin de belirttiği gibi ' (müçtehid) İmamlar arasındaki farklılıklar rahmettir"**, çünkü bu farklılıklar değişik şanların ortaya çıkardığı ayrıntılardaki farklardır.

Bu sebeple diyebiliriz ki. İslam'ın ekonomik siyaseti ilkeler açısından ilahi bir siyaset, ancak uygulamada ve ayrıntılarda a ise müsbet bir siyasettir.

İslamî program içerisindeki ilahî ilkeler bireyin menfaatlerinin toplum çıkarlarıyla uzlaştırılması temeline dayalıdır. Bu ilkeler toplum menfaati için bireysel çıkarları göz ardı etmedikleri gibi (ki komünizmde bu temel ilkedir), bireysel çıkarlar için toplumsal çıkarları da ihmal etmezler (ki bu da kapitalizmin ana ilkesidir).

Ancak savaş, kıtlık ve salgın hastalık zamanlarında olduğu gibi bu tür bir uzlaşma söz konusu olamazsa. İslamî uygulama toplumun tarafında yerini alır ve herkes yarı aç kalacak olsa dahi yiyeceğin eşit paylaşılmasını emreder.

Bununla birlikte, normal şartlar altında İslamî program bireysel ve toplumsal çıkarlar arasında hassas bir dengenin teminini amaç edinmiş ilahî ilkelerin mutlak hakimiyeti altındadır....

Bundan dolayı şu gayet açıktır ki. İslam'ın kapitalist bir sistem olduğunu düşünen kimse yanılgı içerisindedir. Aynı şekilde İslam'ın komünist bir sistem olduğunu zanneden de yanılmıştır. Daha da ötesi İslam'ın bu ikisinin aritmetik ortalaması yada bir sentezi olduğunu düşünen de kesin bir yanılgıya düşmüş demektir. Gerçek şudur ki. **İslam, temelde farklı ilkelere sahip apayrı bir ekonomik programı haizdir**. Bu programın şu veya bu noktasının bu iki sistemden herhangi biriyle uyum içerisinde oluşu bu gerçeği değiştirmez.

Bu programın temel kavramları sınıf, mücadele ve çelişki değil, uzlaşma, ilgi, yardımlaşma ve birbirini tamamlamadır. Bireyin toplum potasında eritilip yok edilişi (bilimsel sosyalizmin yaptığı gibi) ya da azınlıktaki sermayedarların çıkarları uğruna toplumun feda edilmesi (kapitalist düşüncede olduğu gibi), bireyle toplum arasında bir denge tesis etme amacı güden İslam'ın ekonomik programı için söz konusu değildir. Uzlaşma ve ilgi her zaman başlangıç noktasını teşkil edegelmişlerdir.

Kapitalist ekonomilerde görüyoruz ki, bireyin kazanç özgürlüğü temel ilke, devlet müdahalesi de istisnadır. Bilimsel sosyalizmde ise devlet müdahalesi ve ekonomide devletin tekelci rolünün ilke, bireye bir miktar özgürlük bahşedilmesinin ise istisna olduğunu gözlemekteyiz. Böylelikle açık seçik görülmektedir ki. İslam'da biz çok daha farklı bir uygulamayla karşılaşmaktayız.

Özel mülkiyet içerisinde şahsın kar etme özgürlüğü İslami sistemin ilkelerinden biri olduğu gibi. ekonomide devlet müdahaleciliği ve kamu mülkiyeti ilkeleri de bu sistemin temellerindendir. İslam zekât kurumunu kurmakla devlet müdahaleciliğini meşrulaştırdığı gibi. aynı zamanda ilk sosyal güvenlik kurumunu da kurmuş oluyordu. İslam müdahaleyi bir vazife haline getirmiştir ki, bunun amacı servetin tek bir sınıfın tekeli olarak zenginler arasında kalıp diğer vatandaşların mahrumiyet içerisine itilmelerini önlemektir...

Bireyin kazanç özgürlüğü bir ilkedir, ancak İslam bunun mutlak oluşunu kabul etmez. Bu ilkeye çeşitli sınırlamalar getirir, şarap üretimini, tefeci faaliyetleri, tekelciliği servet yığmayı veya sorumsuz harcamada bulunmayı, rüşvet alarak servet sahibi olmayı, diğerlerinin haklarını ihlal etmeyi ve fahiş yolla satış yapmayı yasaklamıştır.

İslamî ekonomik sistem, kapitalizm ve bilimsel sosyalizmde mevcut olmayan bir başka özelliği daha haizdir ki, bu da maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevî ihtiyaçları da karşılamasıdır. Allah'la ilişkiler ve O'nun rızası için intak edip hayır ve hasenatta bulunmak bir ilkedir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin de dediği gibi: **"Verilen zekatlar, muhtaçların eline geçmeden ünce Allah'ın eline geçer".**

Bu durum ekonomik programa ulvi bir amaç kazandırır ve ekonomik faaliyetlere canlılık verir. Müminler doğrudan doğruya Allah'la ilişki içerisinde olduklarını her zaman hissederler.

Bunun yanında, bu durum, yöneticilere, vergi müfettişlerinin denetimlerine ek olarak ikinci bir denetim imkânı sunar ki, bu da. Allah'ın denetimi ve müminin kendi öz bilincidir.

Bu manevi doyum toplumu, İsveç gibi zengin Avrupa ülkelerinde ve sayısız hayat garantilerine rağmen en yüksek delilik ve intihar yüzdelerine sahip ateist sosyalist Doğu Bloku ülkelerinde sıkça ortaya çıkan psikolojik boşluk ve sıkıntı duygusuna düşmekten korur.

Bunun sebebi, sistemin insanların midelerini ve tabii ihtiyaçlarını doyursa da, manevi ihtiyaçlarını karşılamaması ve insandaki o kutsal susuzluğu söndürememesidir. İnsanın sırf mideden ve hayvani güdülerden ibaret olmadığını anlayamıyorlar ki...

İSLAM'DA MADDİ VE MANEVİ AYIRIMI YOKTUR... HER SAMİMİ, DOSDOĞRU HAREKET ALLAH İNDİNDE HEM MADDİ HEM DE MANEVİDİR.

İslam'da servet zengin olmak için değil ama ancak bir takva aracı ve dürüst, merhametli ve sevgi dolu bir amele giden yol olarak istenir. Bu da servetin anlamının müslümanlar için materyalist ve sosyalist ekonomilerde olduğundan çok farklı olduğunu gösterir. Bu iki tür ekonomik sistem servete ekonomik güç, baskı ve üstünlük aracı olarak bakarlar. Manevi bir amacı olmayan her faaliyet kurudur ve canlılıktan yoksundur.

Bununla birlikte biz deriz ki **"Allah'ın bu dünyada ve öteki dünyada verdiği nimetleri her zaman iste".** Böylece denebilir ki bizim serveti inşa ederken ve kalkınmada kullanışımız, Allah rızasını arayıp ahiret hayatını kazanmak amacı ile ifa ettiğimiz, ibadet ya da zorunlu sadakalarımıza (zekat) benzer bir şeydir....

Ekonomik planımızı bu dinî ve adanmış ruha uygun şekilde uygulamış olsak, bir kaç yıl içerisinde mucizeler yaratarak, roket hızıyla ilerlemenin süvariliğini ele geçirmemiz mümkün olacaktır. Arap devletleri ekonomik olarak birbirlerini tamamlayıcı nitelikleri haizdirler ve petrol, demir kömür. magnezyum, allın ve uranyum açısından zengin bir coğrafî bölgeye sahip oluşunun yanında, çok bol tarımsal üretime, sınırsız hayvan ve deniz kaynaklarına ve büyük sayıda işgücüne sahip bir millet olan Amerikan milletinden dahi daha zengin ve güçlü olabilecek bir milleti oluşturmaktadırlar. Suudi Arabistan, Kuveyt ve Körfez ülkelerinin potansiyeliyle, Mısır, Sudan ve Kuzey Afrika'nın kini birleştirdiğimiz takdirde onaya çıkacak imkanları bir düşünün: şayet sadece ve sadece gerekli planlamayı yapmış, bütün ülkeleri bir araya getirip imkanlarımızdan ortaklaşa faydalanabilmiş olsak... Bir düşünün...

Sadece İslam'ı derinlemesine inceleyip, bu İslamî ekonomik plan için Kur'an ve Sünnet'ten faydalanarak ve bu planın sınır ve özelliklerini belirlemek suretiyle kapitalizm ve bilimsel sosyalizm (ki gördüğümün gibi hiç de bilimsel değildir) arasında bocalayıp durmaktan kurtulmamız mümkün olabilecektir. Bunu yapmakla aynı zamanda görkemli medeniyetimizin gerçekte yaşlı ve düşüşte olan (kapitalizm gibi) ya da deneme ve sınama safhasını henüz geçememiş olan m edeni yellerce bilimsel sosyalizm gibi yamanmasından da kurtulmuş olacağız Bu medeniyetlerin ikisi de maddi çıkarlarını ön planda tutup, maneviyattan eser taşımayan. Allah'ın cennetiyle mükafatlandırdığı ve yol gösterici olarak insanlara indirdiği ilahi bilgiden yoksun, varsayıma dayalı felsefeleri temel alan materyalist medeniyetlerdir.

Gördüğümüz gibi, İslam'ın ekonomik modeli, bize bilimsel sosyalizmde mevcut avantajları sağlamasının yanında manevî doyum ve daha ilerici ve çağdaş görüşler ve insancıl ilkeler doğrultusunda inanca dayalı bir şevk de sağlamaktadır. Bunların ötesinde, bu model bize materyalist düşüncenin tuzak, yanlış ve ön koşullarından hükmedenler ne çeşit propaganda ya da baskı yolu

kullanırlarsa kullansınlar, daima kalplerimizin kapısında kalıp içeriye giremeyen bu ithal malı acaip düşüncelerden kurtulmamıza yardım edecektir. Biz imanlı bir halkız. İman bizim remel direğimiz, kalbimiz, iskeletimiz her şeyimızdır. **Bu vadide (Nil vadisi) Allah'a iman ellik ve bu sözde "medeniyet havarileri" konuşmayı bilmez barbarlarken, biz yedi bin yıl boyunca O'na ibadet ediyorduk.**

İSLAMİ REFAH DEVLETİ[2]

Sosyal Güvenlik ve Gelir ve Servetin Hakça Bölüşümü

İhtiyaçlarını karşılayabilmekten aciz ve bu açıdan yardıma muhtaç olan herkes için ortalama bir yaşam düzeyi temin etmek İslam devletinin vazifesidir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem açıkça belirtmiştir ki:

"Allah'ın müslümanların işleri üzerinde idareci kıldığı halde onların ihtiyaç ve fakr u zaruretine bigane kalanın, ihtiyaç ve fakru zaruretine Allah da bigane kalacaktır."[3]

O şunu da ilave etmiştir:

"Arkasında dul ve yetimler bırakan mütevaffanın bıraktıklarının sorumluluğu bize aittir."[4]

Ve: **"Emir (devlet), bakacak hiç kimsesi olmayanın bakıcısıdır."** [5] Bu ve buna benzer diğer hadisler, sosyal güvenlik alnındaki İslami öğretilerin özünü onaya koyarlar.

İkinci halile Hz Ömer radiyallâhü anh İslam'da bölüşümcü adaleti izah ederken, beyanlarından birinde, herkesin toplumun servet üzerinde eşit hakka sahip olduğunu, hiç kimsenin, bizzat kendisinin dahi bu servet üzerinde başkalarından fazla bir hakka sahip olmadığını, şayet ömrü olursa Sina dağındaki bir çobanın dahi bu servet üzerindeki payını alması için uğraşacağını vurgulamıştır....

Gelir ve servet dağılımı hususunda İslam'daki adalet mefhumu, topluma yaptığı katkıya bakılmaksızın herkese eşit mükafat verilmesini gerektirmez. Karakter, yetenek ve topluma yaptıkları hizmetleri itibarıyla tüm insanlar eşit olmadıkları için, İslam bazı gelir eşitsizliklerine müsaade eder (En'am:165. Zuhruf: 32 ve Saf;71). Bu sebepten dolayı İslam toplumundaki bölüşümcü adaleti, topluma verdikleri hizmetlerin veya yaptıkları katkının değerindeki farklılıkla uyum içinde olarak kazançtaki değişikliklere;

a) doğru dürüst bir eğitim, uygun bir iş. "adil" ücretler, sosyal güvenlik ve düşkünlere zekât kurumu vasıtasıyla mali destek sağlama yoluyla bütün üyelerine insanca bir yaşam düzeyini temin edip;

b) mevcut müteveffa bir şahsın varlığının bölüşüm sistemi vasıtası ile servet dağılımını yoğunlaştırdıktan sonra müsaade eder.

İslam'ın bölüşümü adalete verdiği önem o derece büyüktür ki işi mutlak servet eşitliğine inanmaya dek götürmüş bazı müslümanlar ortaya çıkmıştır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sahabelerinden olan Ebu Zer (radiyallâhü anh) bir müslüman ailesinin vazgeçilmez ihtiyaçlar dışında servete sahip olmasının haram olduğu görüşündeydi. Bununla beraber. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sahabelerinin çoğunluğu onun bu aşırı görüşünü paylaşmayarak, bu tutumunu değiştirmesi için onu ikna etmeye çalışmışlardır.

Kaynaklar

Yukarıda belirttiğimiz bütün bu sorumlulukları ifa edebilmek için İslam devleti doğal olarak yeterli düzeyde mali kaynaklara İhtiyaç duyacaktır.

Devletin, kişi veya gruplarca meşru yollardan edinilmiş varlıklara el koyma yoluyla kaynak sağlama şeklinde bir hakkının kesinlikle olmadığı üzerinde bütün fakihlerin açıkça icma' içinde oldukları

---

[2] Yazar: M.ÖMER ÇAPRA 1933-
Islamic Welfare State and Its Role Economıcs (İslamî RefahDevleti ve İktisattaki Rolü) adlı yazıdan alınmıştır. 1979 sh. 208-17.

[3] (EbuDavud (Kahire. 1952) c.2 sh. 122.

[4] -a.g.e.

[5] -a.g.e.

bilinmektedir...

Müsadere veya adil bir tazminat verilmeksizin millileştirme yoluyla kaynak sağlanması yolu silinip atıldığı takdirde, ilgili hizmetlerin satışı yanında geriye kalan belli başlı kaynaklar şöylece sıralanabilir:

I. Zekat;
II. Tabii kaynaklardan gelen gelir
III. Vergilendirme;
IV. Borçlanma.

1. ZEKÂT:

Müslümanların, servetin hakça paylaşıldığı, bütün hak sahibi kişilerin hayalî ihtiyaçlarının öncelikle devletin planlama ve düzenlemedeki katkısıyla yardımlaşma yoluyla karşılandığı tek bir çekirdek aileye benzeyen bir topluma ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla İslam güçlü bir sosyal güvenlik sistemi kurarak bu sisteme dünyada başka bir yerde rastlanmayan bir şekilde dini bir kutsallık atfetmiştir. Safi serveti veya kesin geliri üzerinden emredilen oranlarda zekat fonuna zekat ödemek bir müslümanın yerine getirmekle yükümlü olduğu dini vecibelerin bir parçasıdır. İslam'da zekat kurumuna verilen önem o derece yüksek bir seviyededir ki, **Kur'an'da namazın farz oluşundan bahsedilen her yerde, aynı zamanda müslümanlann zekat verme zorunluluğu da vurgulanır.** Peygamber bu konuda o kadar ileri gitmiştir ki:

"Herkim namazlarını eda etmelerine mukabil zekat vermiyorsa, namazları makbul değildir" buyurmuştur. [6]

Zekatın toplanması ve paylaştın İması işinin esas itibarıyla İslam devletinin sorumluluğu olduğu üzerinde fakihler arasında genel bir ittifak mevcuttur. **Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ve ilk iki halife, yani Ebu Bekir ve Ömer zamanlarında uygulama bu şekildeydi. Hatta Ebu Bekir, devlete zekat ödemeyi reddedenlere karşı kuvvet kullanmıştır.**

Ancak, zekatı devlet toplasa dahi bundan hasıl olacak gelir muhtemelen sınırlı olacaktır. Zaten Kur'an'da zekatın sarf edilebilecegi yerler açıkça sayılmıştır. Her ne kadar kimi fakihler “Fi sebilillah" (Allah'ın yolunda) ifadesinin kapsamını bir miktar genişletmişlerse de İslam devletinin bütün harcama kalemlerinin bu kapsam içine alınması çok zordur. Bu yüzden, şayet İslam devletinin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi isteniyorsa, zekat toplanması dışında, kaynaklara kavuşturulması bir mecburiyettir.

2. TABİİ KAYNAKLARDAN GELEN GELİR:

Tabii kaynakların Allah tarafından bütün insanlığın refahı için bahsedildiğini daha önce de belirtmiştik. Bu yüzden söz konusu kaynaklardan elde edilen mali gelir bütün halka maledilmeli her ne şart altında olursa olsun, yalnızca belirli kişi veya gruplara paylaştırılmasına da müsaade edilmemelidir. Bu ilkenin kabul edilmesi, sözü edilen kaynakların işletilmesinin kamu veya özel sektör idaresine bırakılması verimlilik kriterine göre belirlenmelidir. Ancak, bu kaynakların idare ve işletilmesi özel sektöre ait olsa dahi, özel teşebbüsün elde edeceği kâr, verilen hizmetle ulaşılan verimlilik düzeyinin meşru kılacağından daha fazla olamaz.

Kamu harcamalarını finanse edebilmesi için devlet hazinesine yeterli bir gelir kaynağı sağlayabilecek kadar zengin tabii kaynaklara sahip ülkelerde (kimi önde gelen petrol üreticisi müslüman ülkeler örneğinde olduğu gibi), ilave gelir kaynağına pek ihtiyaç kalmayabilir. Ancak, bu kaynaktan gelire ya hiç sahip olmayan ya da yetersiz seviyede sahip olan ülkelerde devlet, gelirine vergi toplama ve/veya gerektiğinde borçlanma yoluna başvurarak katkıda bulunmak zorunda kalacaktır.

3. VERGİLENDİRME;

İslam devletinin vergiler yoluyla gelir elde etmesi hakkına, bu vergilerin adil bir tarzda ve belli bir **"katlanılabilirlik"** sınırları içinde olması şartıyla karşı çıkılamaz. Söz konusu hak, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin

---

[6] Ebu'Ubeyd Kasım İbn Sellâm. Kitabu'l-Emval (Kahire. El- Mektebe El-Ticariye El-Kübra-Hicri 1353). sh. 354:919

"Servetiniz üzerinde zekât dışında başka yükümlülüklerde vardır" şeklindeki hadisine ve İslam fıkhının temel ilkelerinden biri olan

"Daha büyük bir faydayı sağlamak için küçük bir faydadan feragat edilebilir ve daha büyük bir zararı önlemek için, daha küçük bir zarar zorunlu kılınabilir" şeklindeki ilkeye dayanılarak savunulmakladır.

Fakihlerin çoğu devletin vergilendirme hakkı olduğunu savunmuşlardır. Merginani'ye göre, devletin kaynakları yeterli olmadığı takdirde, devletin, kamu yararına hizmet etmek amacıyla halktan para toplaması gereklidir. Çünkü, **halk nasıl hâsıl olan yarardan istifade ediyorsa, bunun bedelini de karşılamak mecburiyetindedir.** Ancak, sadece adil bir vergi sisteminin İslam'ın ruhuyla uyum içinde olduğu söylenmiştir. Zoraki ve halkın ödeme gücüyle mukayese edildiğinde aşırı zahmetli olan bir vergi sistemine icma karşı çıkılmıştır. Bütün adil halifelerin, özelikle de Hz. Ömer ve Hz. Ali ve Ömer b. Abdulaziz'in (radiyallâhü anhüm) vergilerin adalet ve yumuşaklıkla toplanması, halkın kaldırabilme güçlerini aşmaması ve insanları temel hayali ihtiyaçlarından mahrum edecek şekilde olmaması gerektiğini vurguladıkları söylenir....

TOPLUMSAL ADALET VE GELİRİN HAKÇA DAĞILIMI HEDEFLERİ AÇISINDAN TEDRİCÎ (BASAMAKLI) BİR VERGİ SİSTEMİ İSLAM'IN HEDEFLERİYLE MÜKEMMEL BİR UYUM İÇERİSİNDE GÖZÜKMEKTEDİR. (Asgari ücretli ile zenginin ödeme yüzdesi farklı olmalıdır) Bununla birlikte şunu da belirtmek gerekir ki, fakihlerin ileri sürdükleri görüşler arasından çağımız anlayışıyla ilişkili olanı İslam devletinin adil vergi toplama hakkıdır. Vergilendirmenin fakihlerce işaret edilen maddelerle sınırlandırması gerekliği sonucunu çıkarmak doğru olmayacaktır. Şartlar değişmiştir ve görülen odur ki. İslam'ın hedefleriyle uyum içerisinde olacak ve çağdaş bir İslam devletinin bir refah devleti olarak işlevlerini yerine getirebilmesine yetecek derecede gelir sağlayabilecek bir vergi sistemi tanzim etme ihtiyacı ortadadır.

4. BORÇLANMA

Yukarıda sayılan bütün bu kaynaklardan (hizmetlerin satışı da dahil) elde edilecek gelir yetersiz kaldığı takdirde. İslam devletinin borçlanma ihtiyacı hâsıl olacaktır. Bu durumda, İslam'ın faizi haram kılan buyruğundan dolayı, sözkonusu borçlanmanın faizden muaf tutulması gerekecektir.

Hizmetlerin satışına ve hisselerin paylaşımına uygun düşen kimi yasal gelir getirici projelerde, kar ortaklığı temeline dayalı olarak kaynak yaratılması mümkün olabilir. Ancak, bunun kapsamı çoğu kamu projelerinde sınırlıdır. Kâr ortaklığının mümkün veya uygulanabilir olmadığı durumda. İslam devleti borç para almak zorunda kalabilir ki, bu da ancak müslüman toplumundaki özel teşebbüsün borcun geri ödenmesinden feragat etmeye hazır ve istekli olacak derecede İslamî ideallerden büyük ölçüde ilham almasıyla mümkündür. Belki de İslam'ın özgeci Öğretilerinden çok Adam Smith'in tasavvurundaki kişisel çıkar peşinde koşan iktisadî insan (homo economicus) idealleriyle dolu olan günümüzün haris müslüman toplumlarında, yüksek enflasyon oranına bağlı olarak tasarrufların reel değerinde ki sürekli azalmayı da göz önüne alacak olursak, zorunlu hale getirilmediği sürece karşılıksız ödünç almanın verimsiz olma eğiliminde olabileceği beklenebilir.

"Müreffeh"mi "İdeal"mi?

Bu noktada, bütün İslam devletlerinin yukarıda tartışılan işlevleri finanse edebilecek yeterli kaynaklara sahip olma imkanlarının olmayabileceği, bu yüzden de "ideal" bir nitelikte olamayacakları iddia edilebilir. Burada şunu açıklığa kavuşturmak gereklidir ki. "ideal" İslam devleti, "müreffeh" İslam devletiyle karıştırılmamalıdır. İdeal olan, kaynaklar elverdiği ölçüde Allah'ın halifeleri için ulaşılan genel maddi ve manevi refahın ışığında tahlil edilmelidir. Bu yüzden, bir İslam devletinin "ideal" konuma ulaştığını kabul edebilmek için en azından:

a) Müslüman toplumunun manevi seviyesini yükseltip, ahlakî gevşeklik ve bozukluğu en aza indirgemiş;

b) Kaynakları, izin verdiği ölçüde genel iktisadî refah hususundaki yükümlülüklerini ifa edebilmiş;

c) Bölüşümcü adaleti sağlayıp, sömürüyü ortadan kaldırmış olması gerekir. Kaynak yeterliliği görece bir kavramdır ve erişilebilir seviyelerle iktisadî kalkınmanın hali hazırdaki safhasının ışığı altında mukayese edilmesi gerekir.

Tabiat ve Kimlik

Yukarıdaki tartışmanın işaret ettiği nokta, İslam devletinin esas itibarıyla bir refah devleti olduğu ve Şeriat'ın yukarıda da kısaca değinilen ekonomik alandaki hedeflerinin ifası maksadıyla ekonomide önemli bir rol oynamakla yükümlü olduğudur. Bununla beraber, bu refaha ulaşılmasında İslam'ın büyük değer atfettiği kişi özgürlüğü çerçevesinin dışına kesinlikle çıkılmaması icab eder. İslam inancının temel taşlarından biri de insanın Allah tarafından yaratıldığı ve Ondan başkasına kulluk edemeyeceği (Rad: 36) ve Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem)'in nübüvvetinin önde gelen hedeflerinden birinin de, insanlığı üzerindeki ağır yüklerden ve köleleştirildiği zincirlerden kurtarmak (A'raf:15) olduğu İnancıdır. İşte bu, yalnızca bireyin bürün bağlardan özgürlüğü için İslamî beyanamenin özünü sağlamakla kalmaz, aynı zamanda insanı. Kur'an ve Sünnet'ıe ifadesini bulan ahlakî hukuka sadık kalmasını kaçınılmaz bir zorunluluk kılarak Allah'ın, günlük hayatın tüm veçhelerindeki egemenliğine de tabî kılar.

İnsan özgür doğduğu için hiç kimsenin, devletin dahi, bu özgürlüğü ortadan kaldırıp onu tek bir kalıba sokmaya hakkı yoktur...,

İslam'ın iktisadî sistemi içerisinde kendi kural ve değerlerine uygun hale getirdikten sonra hür teşebbüsün temel unsurlarına yer vermesinin nedeni, sözkonusu bireysel özgürlük modelini gerçekleştirebilme arzusunda oluşudur. **Piyasa mekanizmasıyla birlikte özel mülkiyet kurumu.** İslamî düzenin içerisine o şekilde yerleştirilmiştir ki, mal ve hizmetlerin üretim ve bölüşümünün **"münasip"** bir kısım, iş ve alım-satımlarında tamamen özgür olan bireylere ve gönüllü olarak kurulmuş gruplara bırakılmıştır. İnsan tabiatıyla uyum içerisinde oluşunun yanı sıra, Allah'ın insanlığa bahşettiği kaynakların kullanımında verimliliğin artırılması için lüzumlu bir teşvik vazifesi de gören kâr güdüsü de desteklenmiştir.

Bununla birlikte toplumsal refahın İslam'da sahip olduğu mutlak önemden dolayı, bireysel özgürlük- oldukça önemli olmasına rağmen -toplumsal neticelerinden bağımsız bir yere sahip değildir. Bu özgürlük, ancak daha geniş kapsamlı kamu yararıyla veya müslüman toplumunun maddi ve manevi hedefleriyle çelişmediği sürece ya da birey başkalarının haklarına tecavüz etmediği müddetçe dokunulmazdır. **Mülk şahsa ait olabilir, ancak, Allah'ın bir emaneti olduğu akıldan çıkarılmamalı, bu emanetin koşullarına uygun şekilde edinilip harcanmalıdır.** Kar güdüsü de, toplumsal bir çerçeve içerisinde bireyin menfaatine hizmet etmesi, iktisadî ve toplumsal kötülüklere meydan vermeyip, İslam'daki toplumsal adalet ve gelirle servetin hakça bölüşümü hedeflerine zarar vermemesi için belli bazı ahlakî sınırlamalara tabi tutulmuştur.

Karma Kapitalizm mi, Sosyalizm mi?

Bütün bu çok yönlü düşünceler İslam devletini hem sosyalist hem de kapitalist sistemlerden çok farklı kılar. Bir kere Marx'ın tasavvur elliği şekliyle sosyalizm esas itibarıyla gayri ahlakî olup. diyalektik materyalizm mefhumunu esas alır öte yandan laik bir ideoloji olan kapitalizm, ahlakî konular da en azından bigane kalır. Buna mukabil İslam, hayatın hem maddi hem ahlakî veçheleri üzerinde önemle durur. İktisadî refahı inşa ederken temel olarak ahlaki değerleri alır. Temel farklı olunca üst yapının farklı olması da kaçınılmaz hale gelir.

Bundan başka İslam toplumsal ve İktisadî adalete dayalı İnsanlar arası kardeşliğe, gelirin hakça dağılımına ve toplumsal refah çerçevesinde kişisel özgürlüğe de tamamen bağlıdır. Her ne kadar hem sosyalizm hem de karmaka-pitalizm toplumsal adalete bağlılık iddiasındalarsa da sosyalizm veya karma kapitalizmdeki adalet mefhumu, toplumsal ve iktisadî adaletin dokunulmaz manevi kıstaslarıyla güçlendirilmiş insanlararası kardeşlik temelinden yoksundur. Gerçekle, diyalektik mantığın etkisi altındaki Marxist sosyalizm bir gruba başka bir grup tarafından yapılan haksızlığa ve hatta bir grubun bir diğeri tarafından top yekün ortadan kaldırılmasına göz yumar. **"Sakın karışmayın dünya kendi başının çaresine bakar"** ibaresini düstur edinen **LAİSSEZ FAİRE KAPİTALİZM** nin bünyesinde bilinçli bir devlet siyasetiyle ulaşılması icab eden bir toplumsal adalet ideali mevcut değilci; karma kapitalizmde ise toplumsal adaletin kökleri, vicdanlarda yer etmiş bir insanlar arası kardeşlik inancından çok. toplumsal grupların baskısında yatmakladır.

Her ne kadar kapitalizm de bireyin özgürlüğünü tanımaktaysa da, bu özgürlük üzerinde hiç bir

manevi kısıtlama mevcut değildir. Mevcut kısıtlamalar ise öncelikle rekabet baskısı ve devletin yaptırım gücü tarafından, ikinci planda da hiç bir manevi dokunulmazlığa sahip olmayan değişken toplumsal değerler tarafından belirlenir. Öte yandan, İslamî sistem içinde birey, servetin kazanılması. harcanması ve dağılımı da dahil olmak üzere hayalın bütün alanlarında dokunulmaz manevi değerlere tabîdir. Kapilalizm gibi islam da normalde özel mülkiyet, piyasa sistemi ve kâr güdüsünü de içerisinde barındıran teşebbüs hürriyetini tanır; ancak, daha önce de işaret edildiği gibi İslam'da mülkün Allah'ın emaneti, insanın da Allah'ın halifesi ve vekili olarak O'na karşı sorumlu ve O'nun yol gösterici ilkelerine tabi olması hasebiyle İslam, kapitalizmden farklılık gösterir.

Hem sosyalizm hem de kapitalizm, gelirin hakça bölüşümünü tanımaktaysa da, kapitalizmde bu tanıma aynı şekilde bir grup baskısı neticesi olup, sosyalizmde ise bireysel özgürlüğün inkarıyla alakalıdır. İslam bu hakça bölüşümü bireysel özgürlük çerçevesinde, ancak, kamu yararını korumaya yönelik manevi ve hukukî buyrukları, kazanılmamış gelire karşı ahlakî kısıtlamaları ve adil bir gelir ve servet dağılımını temine yarayan toplumsal zorunluluklar muhafaza etmek suretiyle gerçekleştirir.

Bunun içindir ki, İslami refah devleti ne kapitalist ne de sosyalisttir. Bu devlet kendi değerlerini esas alır. Ve kendi öz hedefleri tarafından yönlendirilir. Kendi öz kimliğine sahip olduğu gibi, başka herhangi bir devlet şekliyle de hiçbir benzerliğe sahip değildir.

Kaynak:

Hazırlayanlar : John Donohue-John Esposito, DEĞİŞİM SÜRECİNDE İSLAM, Çcvirenler: Ali Yaşar AYDOĞAN- Aydın ÜNLÜ, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991